

Культура 09

09-13-2025

Тиждень #2

Лекція #17 (Лекція #16 в новім виданню підручника):

Кераміка.

(початок – закінчення)

Завдання (з книжки *Українська Культура I*):

Прочитати:

Лекція #18 (Лекція #17 в новім виданню підручника):

Вишивка.

ст. 89-94 (ст. 97-102 у новім виданню підручника).

Виконати:

Відповісти на питання 1-10, «Закріплення» на ст. 93 у книжці *Українська Культура I* (ст. 101 в новім виданню підручника).

ВИШИВКА

ІСТОРИЧНІ ВІДОМОСТІ

Археологічні знахідки з зображеннями людей і старі рисунки вказують, що вишивання відоме в Україні з давніх часів і його розвиток не переривався до наших днів.

У народній традиції вишивка служила не тільки формою окраси одягу або дому. Люди вірили, що вишивка охороняє людину від злих сил. Орнаментальні мотиви на вишивках беруть основу в давніх знаках із магічним змістом, що символізували сили природи.

НАРОДНА ВИШИВКА ОСТАННІХ СТОЛІТЬ

Не так давно майже кожна жінка і дівчина на селі вміла вишивати. Осінню і зимою дівчата сходилися разом вишивати. Готуючись вийти заміж, кожна дівчина вишивала кілька сорочок для різних потреб і подій. Кількість вишиванок вважався мірилом працьовитості дівчини.

Вишивкою прикрашували різні частини одягу, передусім сорочку, та речі для дому і для обрядів - скатерті, рушники, хустки і т. д. Із вишивки на сорочці можна було пізнати, з якого села людина походить, бо кожне село плекало власні традиції орнаменту, кольориту та техніки виконання.

РУШНИК

Вишивані рушники мають велике значення у родинних обрядах, зокрема в обрядах весілля та похорону. Народні вірування приписують рушникові святість й охоронну силу. Тому рушниками зустрічається гостей.

Сватам, що їх молодий посилає до батьків дівчини, молода перев'язує рушники через рамена і груди на знак своєї згоди вийти за нього заміж. Молодь пара під час шлюбу стоїть на рушнику.

Вишитими рушниками спускають домовину померлого у землю. А новонароджену дитину завивають у білий рушник і дають їй вишиту сорочку, яку зберігають для неї у скрині.

ОРНАМЕНТАЛЬНІ МОТИВИ (ВЗОРИ)

Колись селяни по всій Україні вишивали майже виключно геометричними зображеннями (ромби, безконечники, гаки, хрестики, восьмикутні зірки тощо). У 19 ст. на центральній та східній Україні спопуляризувалися рослинні мотиви - квіти (троянда, мак, гвоздик), дубові листки, гілки з листочками чи квітами і т. д. На західних землях, натомість, донині переважають геометричні зображення. Якщо бувають рослинні зображення, то теж у геометризованому вигляді.

ТРАДИЦІЙНІ КОЛЬОРИ

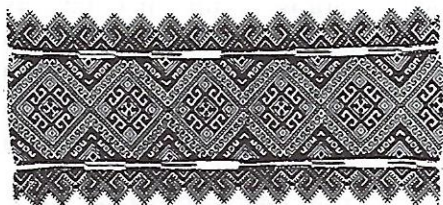
Основні кольори української вишивки - це червоний і чорний. Ці кольори мають давнє значення: червона барва - знак життя і живучості, а чорна - урожайності й плодючості. Вибір кольорів залежить у великій мірі від традицій даного регіону. На Поліссі та Лемківщині, наприклад, є традиція вишивати головню червоною ниткою з малими додатками чорної (на Поліссі) чи синьої (на Лемківщині). На Поділлі та Сокальщині зустрічається багато вишивок, виконані повністю чорною ниткою.

На центральній та східній Україні люблять шити двома або більше відтінками того самого кольору (ясносиній-темносиній, білий-сірий, золотий-брунатний) або навіть тільки одним кольором (синім, золотим, білим, сірим, червоним). Вишивки Гуцульщини та Буковини натомість багатобарвні, не раз аж до семи кольорів.

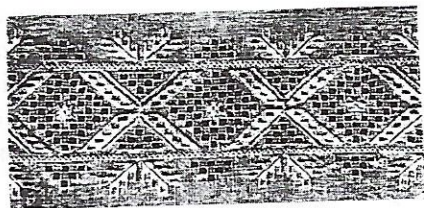
На сорочці колір залежить ще й від віку людини. Наприклад, червоний колір не вважався підходящим старшій людині, а радше чорний або білий кольори.

ТЕХНІКА ВИШИВАННЯ

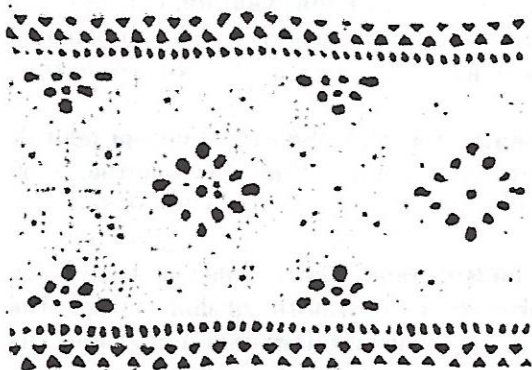
Є понад сто різних стібів або швів (себто способів) вишивання, уживаних в українській народній вишивці. Найбільш поширеними є:

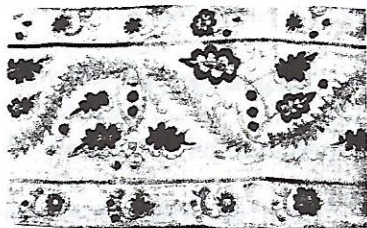
низинка

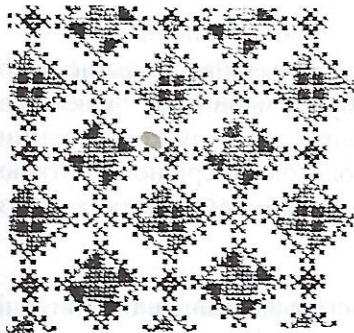
вирізування

*гладь, виколювання
(шиття біллю по білому)*

*шовковий гапт
із сухозліткою*

хрестик

лиштва

1. **Хрестик** - найпопулярніший стіб, що тепер поширений по всій Україні, хоч прийшов в ужиток найпізніше. Це нескладний спосіб численного вишивання, і ним можна виконати прерізні взори.

2. **Низинка** (низь, занизування) і **перетикання** - одні з найстарших стібів. Походять з техніки ткання. Низинка дуже тяжкий спосіб вишивання для того, хто не зріс із ним. Основу взорів вишивають з вивороту (ззаду) полотна й опісля заповнюють взір із лицевої ("правої") сторони полотна. Низь традиційний для Гуцульщини та сусідних регіонів.

3. **Настилування (гладь)** - загальна назва групи стібів, що дають гладкий вигляд вишивці. Їх використовують для заповнення великих площин. Стібки прилягають близько один до одного. До гладі входять: **лиштва** (покриває обидві сторони полотна так, щоб взір виглядав майже ідентичним з обох сторін полотна), **набирування**, скісна гладь та інші стіби. Гладь вживають при гаптуванні і для заповнення геометризованих квітів або листків.

4. **Мережка, вирізування і виколки** (або "очка") це прозорі шви. У мережці стягається або зв'язується подовжні нитки полотна, щоб творили взір із отворами.

При вирізуванні спершу сильно обшивають довкола місця, що буде вирізуване, а потім врізують і витягають врзані нитки. Так творяться невеликі квадратні дірочки. Вирізування популярне на Полтавщині.

Виколки - це малі отвори (очка), що їх створюють шиючи ниткою в одну середню дірку полотна і розтягаючи цю дірку, часто без різання полотна.

5. За козацьких часів (у 17-18 століттях) серед верхівки українського суспільства великої популярності набула вишивка, виконана способом званим **гаптування або гапт**. Гапт вишивали кольоровими шовковими нитками, часто у злучі із золотою і срібною ниткою ("сухозліткою"). Орнамент гаптування був рослинний - квіти, гілки з листям, виноградова лоза і т. д.

Гаптом вишивали предмети для церкви (ризи, плащаниці, вівтарні скатертини), а також його вживали в окрасі одягу, скатертин, покривал й інших ужиткових речей. Гаптом вишивали черниці по

жіночих монастирях і майстри у робітнях. Збережені вишивки із козацьких часів свідчать про високу їх техніку.

Пояснення слів

археологічна знахідка - artifact

багатобарвний - many colored

відтінок - shade

гафт - embroidery with gold silk threads

рамено - shoulder

скатерка, скатертина - tablecloth

стіб, шов - embroidery stitch

сухозлітка - metal-covered thread used for embroidery

Закріплення

1. На якій підставі можна твердити, що люди вишивали в Україні ще в далекій давнині? 2
2. Якими нитками шиється гафтом? Які предмети головно шили гафтом? 2
3. В яких порах року жінки найбільше вишивали? Чому саме тоді? 2
4. Назвіть кілька застосувань вишивки (предметів, які українці прикрашують вишивкою). 2
5. Назвіть обряди, в яких вишивані рушники відіграють велику роль. 2
6. Чому вишиваний рушник має таку велику пошану в народі? 2
7. Назвіть 5 взорів (орнаментів), що часто виступають на українських вишивках. 5
8. Яка різниця в орнаментатії вишивки між західними регіонами та центральними і східними регіонами? 2
9. В яких регіонах люблять вишивати одним чи двома кольорами? 2
10. В яких регіонах використовують багато кольорів у вишиванні? 2

Вправа - аналіза

1. Знайдіть українську вишивку. Перемалуйте головний орнамент своєї вишивки на графіці.
2. Якою є функція цієї вишивки (рушник, скатертина, прикраса і т. д.)?
3. Якою технікою (стібом) вона виконана?
4. Чи орнаментатія на ній є переважно геометрична чи рослинна?

